

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ РЕСУРСИ: СУТНІСТЬ, МІСЦЕ Й РОЛЬ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВА

О. В. ЛОЗОВА, кандидат економічних наук, доцент;

В. А. ШКІЛЬ

(Вищий навчальний заклад Укоопспілки

«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. Мета статті полягає у вирішенні проблеми термінологічної чіткості за високого рівня узагальнення поняття «інтелектуальні ресурси», а також визначенні ролі й місця інтелектуальних ресурсів в ефективній діяльності компанії. **Методика дослідження.** Вирішення поставлених у статті завдань здійснено за допомогою таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: діалектичного методу, аналізу та синтезу, узагальнення та систематизації. **Результати.** Визначено, що інтелектуальні ресурси – сучасний інструмент конкурентної боротьби між підприємствами, з метою зміцнення своїх ринкових позицій, збільшення частки ринку та додатної вартості, заохочення споживачів та максимізації прибутку й, як наслідок, збільшення вартості підприємства загалом. **Практична значущість результатів дослідження.** У статті обґрунтовано, що ефективне використання інтелектуальних ресурсів підприємства створює йому додаткові конкурентні переваги та підвищує загальну вартість компанії. Основні наукові положення статті можна використати як у теоретичному, так і у практичному аспектах (на підприємствах усіх форм правління).

Ключові слова: інтелектуальні ресурси, інтелектуальний капітал, інтелектуальний потенціал, людські ресурси, конкурентний портфель підприємства.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. У ринкових умовах господарювання будь-яка конкурентна перевага підприємства може стати ключовою, саме тому інтелектуальні ресурси стають основою благополуччя компанії. Нині інтелектуальний ресурс є однією з головних конкурентних переваг підприємства, а також джерелом росту продуктивності праці працівників, оскільки ще із середини минулого століття такі провідні економісти, як У. Петті, Д. Рікардо, А. Сміт та К. Маркс розглядали інтелектуальний капітал (ресурси) як один із факторів виробництва. Перевагами ефективного управління інтелектуальними ресурсами підприємства є позитивний імідж компанії та зростання ринкової вартості бізнесу, зростання обсягів інноваційної діяльності за рахунок загальної інтелектуалізації виробництва, оптимальне управління постійними та змінними витратами, синергійний ефект від ефективно-

го використання всіх наявних та потенційних ресурсів підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових напрацювань значна увага приділена дослідженню інтелектуальних ресурсів на мікрорівні. Зокрема, О. Бутнік-Сиверський, Г. Гузенко, В. Семенова, С. Тульчинська, А. Чухно, С. Філіппова обґрунтовують інтелектуальні ресурси як один із головних чинників розвитку сучасного підприємства. Питання оцінки інтелектуальних ресурсів підприємства вивчають такі вітчизняні науковці, як Г. Баришева, В. Волікова, В. Діба, О. Кожда, А. Мовсесян, О. Прокопенко, О. Сіренко, В. Школа. Проблемами формування та розвитку інтелектуальних ресурсів на макrorівні займаються Є. Докторук, О. Кендюхов, О. Кузьмін, І. Мойсеєнко, Н. Тимошенко, М. Ахтямов, Н. Кузнецова та Л. Саакова. Попри значну кількість наукових праць, присвячених проблемам формування, використання та оцінки інтелектуальних ресурсів на рівні

підприємства, усе ж залишається багато питань, що є мало дослідженими або дискусійними й донині. Подальшого дослідження потребують проблеми сутності інтелектуальних ресурсів підприємства та визначення місця і ролі їх в ефективному функціонуванні підприємства. Зважаючи на вищезазначене, дана проблематика є досить актуальною й потребує подальшого дослідження.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є рішення проблеми термінологічної чіткості за високого рівня узагальнення поняття «інтелектуальні ресурси», а також визначення ролі й місця інтелектуальних ресурсів в ефективній діяльності компанії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття «інтелектуальний ресурс» увійшло в науковий обіг у кінці ХХ ст. й досить часто вживається поряд із близькими поняттями «інтелектуальний капітал», «інтелектуальна власність», «нематеріальні активи» та «інтелектуальний потенціал». У вітчизняній літературі, як і в літературі країн СНГ, відсутнє чітке та ємне поняття «інтелектуальний ресурс», оскільки кожен із науковців вбачає в ньому свій зміст і його економічне тлумачення.

Під час аналізу досліджень та останніх публікацій було відібрано декілька визначень, які найбільш влучно відображають термін «інтелектуальні ресурси». Так, Г. Барішева трактує інтелектуальний ресурс як своєрідну сукупність наукового знання, науковців, які є носіями знань і продукують їх своєю працею, та документальних об'єктів привласнення результатів наукової праці (об'єкти інтелектуальної та промислової власності) [1]. А. Мовсесян у своїй праці [2] інтелектуальний ресурс ототожнює з людьми, які займаються творчою працею, разом із тим беруться до уваги об'єкти права інтелектуальної власності.

Відомі тлумачення інтелектуального ресурсу як особливого наслідку створення інновацій людським капіталом чи інтелектуальною силою, який можна описати й ідентифікувати. При цьому ті інтелектуальні ресурси, що мають більший комерційний потенціал, дістають правову охорону та стають інтелектуальною власністю [3]. У свою чергу, такі науковці, як М. К. Ахтямов, Н. А. Кузнецова та Л. В. Саакова визначають інтелектуальні ресурси підприємства, як «сукупні розумові здібності всіх

співробітників, які вони використовують для вироблення найбільш адекватних ринковим умовам рішень, що дозволяють компанії зберегти сталий розвиток» [4], але найбільшим недоліком даного визначення, як і всіх вищенаведених, є те, що в них повністю відсутня матеріальна форма вираження таких інтелектуальних здібностей працівників, як об'єкти права інтелектуальної власності.

Досить цікаве визначення у своїй науковій дисертаційній роботі привела Л. А. Абрамова, яка визначила інтелектуальні ресурси, як «сукупність науково-виробничих, фінансових, маркетингових, організаційно-управлінських, кадрових, інформаційно-технологічних, юридичних та інших ідей, методів, інструментів, технологій, різних форм існування інформації, отриманих у результаті інтелектуальної праці співробітників підприємств сфери послуг, що мають комерційну цінність» [5]. Дане визначення є найбільш конкретним і повністю висвітлює значення та місце інтелектуальних ресурсів у такій відкритій соціально-економічній системі, як підприємство. Єдиним недоліком цього визначення є відсутність у ньому носія ідеї.

Отже, виходячи з вищенаведених визначень, можемо визначити місце й роль інтелектуальних ресурсів, оскільки будь-яке підприємство формує свій ресурсний портфель, що забезпечує йому стійкі конкурентні переваги. Відповідно на етапі зародження свого життєвого циклу компанія формує на основі свого ресурсного портфеля сукупний потенціал, складовою якого і є інтелектуальний потенціал. Саме інтелектуальні ресурси й формують потенційні інтелектуальні можливості підприємства, тобто його інтелектуальний потенціал.

По суті, інтелектуальні ресурси – це центральний структурний елемент сукупного потенціалу підприємства, що формує його конкурентні переваги, якісна характеристика яких виявляється через економічні відносини із приводу привласнення і використання інтелектуальних ресурсів підприємства у процесі виробництва з метою отримання доходу. Матеріальним вираженням інтелектуального ресурсу на підприємстві є персонал. Його інтелектуальні здібності, інтелектуальна власність (патенти, ліцензії) та інші об'єкти інтелектуальної власності, що є нематеріальними активами підприємства.

Саме ефективне управління інтелектуальними ресурсами підприємства та рішення щодо

їх нарощення може вивести компанію на якісно новий рівень управління та функціонування, оскільки сьогодні недостатньо просто бути прибутковою організацією. Для того щоб вийти на міжнародний рівень і бути лідером у своїй галузі, необхідно максимально ефективно використовувати всі наявні свої конкурентні переваги.

Також можна визначити властивості інтелектуальних ресурсів підприємства:

- використовуються як інструмент підвищення результативності й ефективності діяльності компанії на основі приросту додатної вартості та збільшення ринкової ціни бізнесу;
- базуються на продуктах інтелектуальної діяльності працівників;
- можуть бути об'єктом власності працівників, підприємства або зовнішнього середовища організації;
- є частиною ресурсного портфеля підприємства та створюють стійкі конкурентні переваги компанії;
- забезпечують зростання діяльності підприємства в довгостроковій перспективі за рахунок своєї унікальності;
- є унікальними, їх практично неможливо копіювати.

Крім самого визначення «інтелектуальні ресурси», не менш дискусійним є питання їх структури. Так, Е. Брукінг [6] виділяє зовнішні інтелектуальні економічні продукти та внутрішні інтелектуальні економічні продукти, невідчужену власність, продукти інструментів і середовища управління.

До зовнішніх інтелектуальних економічних продуктів нею було зараховано такі інтелектуальні ресурси: марка обслуговування, марка товару, корпоративна марка, «своя людина», покупець, корпоративне ім'я, «прихильник-пропагандист», купівельна прихильність, повторні контракти, портфель замовлень, механізми розподілу, ділове співробітництво, франшизи, ліцензії, сприятливі контракти.

До внутрішніх інтелектуальних економічних продуктів належать: патенти, авторські права, права на дизайнерську діяльність, виробничі таємниці, ноу-хау, товарні знаки, знаки обслуговування.

Продуктами інструментів і середовища управління було названо: філософія управління, корпоративна культура, управлінські процеси, інформаційні технології, мережеві системи зв'язку, відносини з фінансовими колами. До категорії «невідчужена власність» зараховано такі інтелектуальні ресурси: освіта, професійна кваліфікація, пов'язані з роботою знання, професійні схильності, психометричні характеристики, пов'язані з роботою вміння та навички.

Для забезпечення конкурентних переваг більш високого рівня порівняно з іншими підприємствами, необхідним є динамічне створення інтелектуальних продуктів та ефективне використання людського капіталу. Місце та значення інтелектуальних ресурсів у процесі створення конкурентних переваг на всіх етапах життєвого циклу підприємства наведено схематично на рис. 1.

Інтелектуальні ресурси	Придбання інтелектуальних ресурсів, виходячи з можливостей капіталу підприємства, з ціллю виходу компанії на прибутковий рівень. Формування людського капіталу як основного інтелектуального ресурсу	Пошук власного місця на ринку викликає необхідність розвитку інтелектуального капіталу. Розширення структури інтелектуальних ресурсів як один із способів конкурентної переваги підприємства на ринку. Оптимізація та постійність людського капіталу, його максимальне використання	Набуті конкурентні переваги за допомогою наявних ресурсів забезпечують сильну ринкову позицію. Інтелектуальні ресурси мають інноваційно-інвестиційну направленість	Своєчасна оцінка наявного складу та структури інтелектуальних ресурсів, їх актуальність та забезпечення конкурентних переваг підприємства
Управлінські рішення щодо інтелектуальних ресурсів підприємства	Рішення щодо складу та структури необхідних для підприємства інтелектуальних ресурсів	Прийняття рішення щодо нарощення обсягів та кількості інтелектуальних ресурсів. Саме на цьому етапі компанія має достатньо можливостей для придбання конкурентоздатних та унікальних інтелектуальних ресурсів	Прийняття рішень і стратегій оптимізації та максимального використання наявних у підприємства інтелектуальних ресурсів. Розробка антикризової програми розвитку підприємства за наявних інтелектуальних ресурсів. Оцінка та трансформація людського капіталу	Оцінка людського капіталу як інструмент пошуку наявних резервів підприємства. Оптимізація всіх інтелектуальних ресурсів для пошуку диференціації та нових ринків для санації підприємства й вихід на новий якісний рівень
Стадія життєвого циклу підприємства	Зародження	Зростання	Зрілість	Спад (санація/ ліквідація)

Рис. 1. Місце та значення інтелектуальних ресурсів на всіх етапах життєвого циклу підприємства

Отже, згідно з рис. 1, можемо визначити, що ефективність управління інтелектуальними ресурсами на підприємстві виявляється у збільшенні додатної вартості в компанії та зростанні вартості самого бізнесу.

Тобто, на кожному життєвому етапі підприємство має чітко визначити перелік тих інтелектуальних ресурсів, які збільшують вартість підприємства під час його продажу, оскільки нині є безліч прикладів, коли матеріальні активи підприємства були мінімальними або взагалі відсутні (віртуальні підприємства, електронні та інтернет-компанії), а їх ринкова вартість була доволі високою і привабливою для потенційних покупців. Саме тому в ринкових умовах господарювання, коли кожен ресурс підприємства має приносити максимальний прибуток та користь, інтелектуальні ресурси в цьому не мають конкурентів.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Інтелектуальні ресурси як сучасний інструмент конкурентної боротьби між підприємствами, з метою зміцнення своїх ринкових позицій, збільшення частки ринку та додатної вартості, заохочення споживачів і максимізації прибутку та, як наслідок, збільшення вартості підприємства загалом, є недостатньо дослідженими.

Більш детального розгляду потребує питання оцінки, прогнозування ринкових переваг і результативності діяльності підприємства, сформовані на основі ефективного управління інтелектуальними ресурсами, що є актуальним напрямом для подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барышева Г. А. Интеллектуальный ресурс в структуре экономических ресурсов / Г. А. Барышева // *Фундаментальные исследования*. – 2015. – № 7–1. – С. 151–155.
2. Мовсесян А. Г. Интеллектуальный ресурс и инновации / А. Г. Мовсесян // *Экономика XXI века*. – 2010. – № 12. – С. 3–15.
3. Україна у вимірі економіки знань : монографія / за ред. В. М. Гейця. – Київ : Основа, 2006. – 592 с.
4. Ахтямов М. К. Обоснование критерия эффективности использования интеллектуальных ресурсов / М. К. Ахтямов, Н. А. Кузнецова, Л. В. Саакова // *Креативная экономика*. – 2011. – 5 (53) – С. 17–25.
5. Абрамова Л. А. Эффективность использования интеллектуальных ресурсов предприятиями сферы услуг : автореф. дис. ... канд. экон. наук / Л. А. Абрамова ; Поволжский государственный университет сервиса. – Тольятти, 2012. – 20 с.
6. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ успеха в новом тысячелетии / Э. Брукинг ; пер. с англ. под ред. Л. Н. Ковалик. – Санкт-Петербург : Питер, 2001. – 288 с.

REFERENCES

1. Barysheva, G. A. (2015). Intelektual'nyj resurs v strukture jekonomicheskikh resursov [Intellectual resource in the structure of economic resources]. *Fundamental'nye issledovaniya – Fundamental research*, 7–1, 151–155 [in Russian].
2. Movsesyan, A. G. (2010). Intelektual'nyj resurs i innovacii [Intellectual resource and innovation]. *Jekonomika XXI veka – Economics of the XXI century*, 12, 3–15 [in Ukrainian].
3. Geits, V. M. (Ed.). (2006). *Ukraina u vymiri ekonomiky znan [Ukraine in the Measurement of Knowledge Economy]*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Akhtyamov, M. K., Kuznetsova, N. A. & Saakova, L. V. (2011). Obosnovanie kriterija jeffektivnosti ispol'zovaniya intellektual'nyh resursov [Substantiation of the criterion of the effectiveness of the use of intellectual resources]. *Kreativnaja jekonomika – Creative Economy*, 5 (53), 17–25 [in Russian].
5. Abramova, L. A. (2012). Jeffektivnost' ispol'zovaniya intellektual'nyh resursov predpriyatijami sfery uslug [Efficiency of the use of intellectual resources by enterprises in the service sector]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Togliatti : Volga State University of Service [in Russian].
6. Brooking, E. (2001). *Intellektual'nyj kapital: kljuch uspeha v novom tysjacheletii [Intellectual capital: the key to success in the new millennium]*. (L. N. Kovalik, Trans.). St. Petersburg : Peter [in Russian].

О. В. Лозова, кандидат экономических наук, доцент; **В. А. Шкіль** (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Интеллектуальные ресурсы: сущность, место и роль в процессе формирования конкурентных преимуществ предприятия.**

Аннотация. Цель статьи заключается в решении проблемы терминологической четкости при высоком уровне обобщения понятия «интеллектуальные ресурсы», а также определении роли и места интеллектуальных ресурсов в эффективной деятельности компании. **Методика исследования.** Решение поставленных в статье задач осуществлено с помощью таких общенаучных и специальных методов исследования: диалектического метода, анализа и синтеза, обобщения и систематизации. **Результаты.** Определено, что интеллектуальные ресурсы – современный инструмент конкурентной борьбы между предприятиями, с целью укрепления своих рыночных позиций, увеличения доли рынка и положительной стоимости, поощрения потребителей и максимизации прибыли и, как следствие, увеличения стоимости предприятия в целом. **Практическая значимость результатов исследования.** В статье обосновано, что эффективное использование интеллектуальных ресурсов предприятия создает ему дополнительные конкурентные преимущества и повышает общую стоимость компании. Основные научные положения статьи можно использовать как в теоретическом, так и в практическом аспектах (на предприятиях всех форм правления).

Ключевые слова: интеллектуальные ресурсы, интеллектуальный капитал, интеллектуальный потенциал, человеческие ресурсы, конкурентный портфель предприятия.

O. Lozova, Cand. Econ. Sci., Docent; **V. Shkil'** (Poltava University of Economics and Trade). **Intellectual resources: essence, place and role in the process of formation of competitive advantages of the enterprise.**

Annotation. The purpose of the paper is to solve the problem of terminological clarity at a high level of generalization of the concept of "intellectual resources", as well as determining the role and place of intellectual resources in the effective operation of the company. **Methodology of research.** Solving the problems set in the article is carried out with the help of such general scientific and special methods of research: dialectical method, analysis and synthesis, generalization and systematization. **Findings.** Results It has been determined that intellectual resources, as a modern tool of competition between enterprises, in order to strengthen their market positions, increase market share and positive value, encourage consumers and maximize profits and as a consequence of increasing the value of the enterprise as a whole. **Practical value.** The article substantiates that efficient use of intellectual resources of the enterprise creates additional competitive advantages for it and increases the company's total value. The main scientific provisions of the article can be used, both in the theoretical and practical aspects (in enterprises of all forms of government).

Keywords: intellectual resources, intellectual capital, intellectual potential, human resources, competitive business portfolio.